4.7. Зобов’язання України щодо відповідальності за конвенційні злочини

1. Що таке конвенційні злочини?

Конвенційні злочини — діяння, щодо яких міжнародний договір зобов’язує держави:

КРИМІНАЛІЗУВАТИ діяння
↓
ВСТАНОВИТИ ЮРИСДИКЦІЮ
↓
РОЗСЛІДУВАТИ
↓
СУДИТИ або ВИДАТИ / ПЕРЕДАТИ
↓
СПІВПРАЦЮВАТИ з іншими державами.

Їх також називають:

treaty crimes — договірні / конвенційні злочини.

2. Конвенційні злочини ≠ основні міжнародні злочини

Основні міжнародні злочини	Конвенційні злочини
геноцид	катування
злочини проти людяності	захоплення заручників
воєнні злочини	фінансування тероризму
злочин агресії	терористичні бомбові напади
відповідальність безпосередньо за міжнародним кримінальним правом	обов’язок держави криміналізувати діяння через міжнародну конвенцію
юрисдикція МКС можлива	загального міжнародного суду для них немає

Важливо

Поділ:

не абсолютно жорсткий.

Наприклад:

геноцид також регулюється Конвенцією 1948 року,

але за сучасною класифікацією він належить до:

основних міжнародних злочинів.

3. Головна модель конвенційного злочину

Схема

МІЖНАРОДНА КОНВЕНЦІЯ
↓
визначає заборонене діяння
↓
держава криміналізує його
↓
встановлює юрисдикцію
↓
підозрюваний перебуває в державі
↓
ВИДАТИ / ПЕРЕДАТИ
АБО
ПЕРЕДАТИ СПРАВУ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

4. Основні конвенційні злочини, важливі для України

Категорія	Основний міжнародний договір
Катування	Конвенція ООН проти катувань 1984 р.
Насильницьке зникнення	Конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р.
Захоплення заручників	Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників 1979 р.
Незаконне захоплення літака	Гаазька конвенція 1970 р.
Акти проти безпеки цивільної авіації	Монреальська конвенція 1971 р.
Злочини проти міжнародно захищених осіб	Конвенція 1973 р.
Бомбовий тероризм	Конвенція 1997 р.
Фінансування тероризму	Конвенція 1999 р.
Ядерний тероризм	Конвенція 2005 р.
Незаконні акти проти морського судноплавства	Римська конвенція 1988 р.

Незаконне поводження з ядерним матеріалом	Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу
Торгівля людьми	Протокол до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.

Україна є учасницею, зокрема, конвенцій щодо заручників, авіаційної безпеки, бомбового тероризму, фінансування тероризму та насильницьких зникнень.

5. Основні ознаки конвенційних злочинів

міжнародна небезпека
+
спеціальний договір
+
обов’язок держав криміналізувати
+
розширена юрисдикція
+
екстрадиція / переслідування
+
взаємна правова допомога.

Пастка

Конвенційний злочин ≠ обов’язково злочин, який може розглядати МКС.

І. ЗАГАЛЬНІ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ УКРАЇНИ

6. Криміналізація

Україна повинна:

передбачити відповідний склад злочину в КК
+
встановити належне покарання
з урахуванням тяжкості діяння.

Наприклад, Конвенція про заручників прямо зобов’язує держави встановити відповідні покарання за цей злочин.

7. Основні відповідники у КК України

Конвенційний злочин	КК України
Катування	**ст. 127**
Насильницьке зникнення	**ст. 146¹**
Захоплення заручників	**ст. 147**
Торгівля людьми	**ст. 149**
Терористичний акт	**ст. 258**
Фінансування тероризму	**ст. 258⁵**
Захоплення повітряного / морського судна тощо	**ст. 278**
Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист	**ст. 444**
Піратство	**ст. 446**

Чинний КК прямо містить, зокрема, склади катування, насильницького зникнення, захоплення заручників та злочинів проти осіб і установ, що мають міжнародний захист.

8. Юрисдикція — другий ключовий обов'язок

Конвенції зазвичай вимагають встановити юрисдикцію, якщо:

злочин вчинений **НА ТЕРИТОРІЇ** держави
або
на зареєстрованому в ній **СУДНІ / ЛІТАКУ**
або
злочинець є її **ГРОМАДЯНИНОМ**
або
підозрюваний **ПЕРЕБУВАЄ** на її території і не видається.

9. Стаття 8 КК України

Для конвенційних злочинів особливо важлива:

ч. 1 ст. 8 КК України.

Іноземці та непостійні апатриди, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, можуть відповідати в Україні:

у випадках, передбачених міжнародними договорами України.

Це національна основа для виконання багатьох конвенційних юрисдикційних зобов'язань.

Пастка

ст. 8 ч. 1 = дуже важлива для **конвенційних злочинів**;

ст. 8 ч. 2 = спеціальний режим щодо визначених **основних міжнародних злочинів**.

II. AUT DEDERE AUT JUDICARE

10. Головний принцип

Aut dedere aut judicare:

«ВИДАЙ або СУДИ».

Точніше у багатьох конвенціях:

якщо держава не видає особу
↓
вона повинна передати справу своїм компетентним органам
↓
для кримінального переслідування.

11. Це НЕ означає автоматичний обвинувальний вирок

«суди»
≠
«обов’язково визнай винним».

Обов’язок держави:

провести належне провадження

- передати справу компетентним органам
- забезпечити справедливий процес.

Формула

ВИДАТИ АБО ПЕРЕСЛІДУВАТИ,
але не «видати або автоматично засудити».

12. Приклад — захоплення заручників

Міжнародна конвенція 1979 року:

захоплення / утримання особи
+

погроза вбити, завдати шкоди або продовжувати утримувати
+
мета примусити державу / організацію / особу щось зробити або не зробити
↓
ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКА.

Україна приєдналася до Конвенції у 1987 році. Конвенція прямо виходить із принципу:

особа підлягає **судовому переслідуванню або видачі**.

Україна

ст. **147 КК**.

III. КАТУВАННЯ

13. Конвенція проти катувань 1984 року

Основна схема:

КАТУВАННЯ
↓
криміналізувати
↓
встановити юрисдикцію
↓
розслідувати
↓
якщо підозрюваний перебуває в державі
→ видати або передати справу для переслідування.

Україна є стороною Конвенції.

14. Українська криміналізація

ст. 127 КК — катування.

КК охоплює умисне заподіяння сильного фізичного болю або морального страждання для визначених цілей — отримання інформації, покарання, залякування, примусу тощо.

15. Катування має кілька можливих юридичних контекстів

Ситуація	Кваліфікація
«звичайний» конвенційний контекст	катування
пов’язане зі збройним конфліктом	може бути воєнним злочином
частина широкомасштабного / систематичного нападу на цивільних	може бути злочином проти людяності

Пастка

катування ≠ завжди воєнний злочин.

16. Принцип невислання

Конвенція проти катувань також встановлює:

non-refoulement — принцип невислання / неповернення.

Держава не повинна передавати особу туди, де існують достатні підстави вважати, що їй загрожуватимуть:

катування.

Тому

aut dedere aut judicare
≠ обов’язок видати людину за будь-яких обставин.

IV. НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗНИКНЕННЯ

17. Міжнародна конвенція 2006 року

Україна приєдналась:

17 червня 2015 року;

для України Конвенція набула чинності:

13 вересня 2015 року.

18. Поняття

Насильницьке зникнення:

позбавлення особи свободи
представниками держави / за її підтримки
↓

- відмова визнати позбавлення свободи
  або приховування долі / місцезнаходження
  ↓
  особа фактично виводиться з-під захисту закону.

Україна

ст. 146¹ КК — насильницьке зникнення.

19. Особливість насильницького зникнення

Конвенція зобов'язує:

криміналізувати

- встановити юрисдикцію
- розслідувати
- розшукувати зниклу особу
- забезпечити права потерпілих
- судити або видати / передати підозрюваного.

Важливо

Широкомасштабна або систематична практика насильницьких зникнень:

може становити
ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ.

V. МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ

20. Чи існує одна універсальна конвенція про тероризм?

НІ.

Немає єдиної універсальної комплексної конвенції, яка б створила загальноприйняте визначення всіх форм міжнародного тероризму.

Натомість існує:

секторальна система конвенцій.

21. Основні антитерористичні конвенційні злочини

Схема

ЗАХОПЛЕННЯ ЛІТАКА
+
АТАКИ НА ЦИВІЛЬНУ АВІАЦІЮ
+
ЗАРУЧНИКИ
+
БОМБОВИЙ ТЕРОРИЗМ
+
ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ
+
ЯДЕРНИЙ ТЕРОРИЗМ
+
НАПАДИ НА МОРСЬКЕ СУДНОПЛАВСТВО.

22. Авіаційні злочини

Договір	Заборонене діяння
Гаазька конвенція 1970 р.	незаконне захоплення повітряного судна
Монреальська конвенція 1971 р.	незаконні акти проти безпеки цивільної авіації

Україна ратифікувала відповідні конвенції ще у 1971 та 1973 роках; у 2022 році Україна зняла окремі старі застереження до них.

Український КК

ст. 278 → угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна.

23. Бомбовий тероризм

Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом:

1997 рік;

Україна:

приєдналася у **2001 році**.

Основна логіка:

вибуховий / інший смертоносний пристрій

- громадське місце / державний об’єкт / транспорт тощо
- відповідна злочинна мета
  ↓
  конвенційний злочин.

24. Фінансування тероризму

Конвенція:

1999 рік;

Україна ратифікувала:

12 вересня 2002 року.

Український КК

ст. 258⁵ — фінансування тероризму.

25. Фінансування тероризму — важлива особливість

Для відповідальності за конвенційною моделлю:

не завжди потрібно довести, що кошти фактично були використані для завершеного терористичного акту.

Ключовим є:

надання / збір коштів

- необхідна мета або усвідомлення їх терористичного використання.

Пастка

«теракт не відбувся → фінансування тероризму немає» — ❌.

26. Ядерний тероризм

Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму:

2005 рік.

Україна:

ратифікувала у **2006 році**.

Також Україна бере участь у Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок.

VI. ОСОБИ ПІД МІЖНАРОДНИМ ЗАХИСТОМ

27. Конвенція 1973 року

Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів.

Захищає, зокрема:

глав держав

- окремих високопосадовців
- дипломатичних агентів
- інших осіб, яким міжнародне право надає спеціальний захист.

28. Український КК

ст. 444 — злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист.

Також:

ст. 443 → посягання на життя представника іноземної держави.

VII. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ

29. Палермський режим

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності
+
Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми.

Держава повинна:

криміналізувати

- запобігати
- захищати потерпілих
- співпрацювати
- переслідувати винних.

Україна

ст. 149 КК — торгівля людьми.

VIII. ПІРАТСТВО — ОСОБЛИВА КАТЕГОРІЯ

30. Піратство

Піратство регулюється, зокрема:

Конвенцією ООН з морського права 1982 року

- звичаєвим міжнародним правом.

Особливість:

це класичний приклад **універсальної юрисдикції**.

Український КК

ст. 446 — піратство.

31. Піратство ≠ будь-який напад на судно

Класичне піратство за міжнародним морським правом передбачає, зокрема:

приватні цілі

- напад одного судна / його осіб на інше
- зазвичай відкрите море або місце поза юрисдикцією будь-якої держави.

Тому:

напад у територіальному морі
≠ автоматично «піратство» за міжнародним визначенням.

IX. ЗАГАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

32. Якщо підозрюваний перебуває в Україні

Типова конвенційна модель:

ПІДОЗРЮВАНИЙ В УКРАЇНІ
↓
забезпечити його доступність для провадження
↓
попереднє розслідування
↓
повідомити зацікавлені держави
↓
ЕКСТРАДУВАТИ / ПЕРЕДАТИ
АБО
ПЕРЕДАТИ СПРАВУ УКРАЇНСЬКИМ ОРГАНАМ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ.

33. Екстрадиційний характер конвенцій

Багато таких конвенцій:

визнають відповідний злочин
екстрадиційним правопорушенням.

Якщо між державами потрібен договір про екстрадицію:

сама конвенція в окремих випадках може використовуватися як правова основа,

залежно від її положень і національного права.

34. Але екстрадиція не абсолютна

Видача не здійснюється автоматично, якщо існують міжнародно-правові перешкоди.

Наприклад:

реальний ризик катування
→ не можна видавати.

Так само діють:

право на справедливий суд

- правила щодо біженців
- інші міжнародні гарантії.

35. Взаємна правова допомога

Україна повинна співпрацювати щодо:

доказів

- допиту осіб
- документів
- встановлення місцезнаходження
- арешту майна
- обміну інформацією
- інших процесуальних дій.

Пастка

конвенційна боротьба зі злочином = не лише екстрадиція.

36. Превентивні зобов'язання

Частина конвенцій вимагає також:

запобігати злочинам

- обмінюватися інформацією
- посилювати безпеку об'єктів
- контролювати фінансові потоки
- співпрацювати між правоохоронними органами.

Наприклад, Конвенція про заручників прямо передбачає співробітництво держав у запобіганні таким злочинам.

X. КОНВЕНЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

37. Один акт може мати кілька кваліфікацій

Наприклад:

представник держави катує військовополоненого
↓
КАТУВАННЯ за Конвенцією проти катувань
+
ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН за МГП.

Або:

систематичні насильницькі зникнення цивільних
↓
конвенційний злочин
+
за відповідного контексту
ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ.

Пастка

одна міжнародно-правова кваліфікація не обов’язково виключає іншу.

38. Спеціальна пастка — заручники під час збройного конфлікту

Конвенція про заручників сама передбачає спеціальне співвідношення з міжнародним гуманітарним правом.

Якщо:

Женевські конвенції / Додаткові протоколи застосовуються

- вони вже зобов’язують переслідувати або видавати за захоплення заручників,

діє відповідний режим МГП.

Отже

захоплення заручників під час війни
може становити **ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН**.

39. Конвенційні злочини vs МКС

Злочин	МКС автоматично має предметну юрисдикцію?
Катування як окремий конвенційний злочин	❌

Захоплення заручників як окремий конвенційний злочин	❌
Фінансування тероризму	❌
Захоплення літака	❌
Торгівля людьми як така	❌
Те саме діяння як воєнний злочин / злочин проти людяності	✅ за умов Римського статуту

Формула

МКС оцінює не назву «конвенційного злочину»,
а чи утворює діяння один зі злочинів **ст. 5 Римського статуту**.

40. Основні конвенції + КК України

Конвенційний режим	Ключова стаття КК
Катування	127
Насильницькі зникнення	146¹
Заручники	147
Торгівля людьми	149
Терористичний акт	258
Фінансування тероризму	258⁵
Захоплення судна / літака	278
Міжнародно захищені особи / установи	443–444
Піратство	446

41. Основні обов'язки України — одна таблиця

Зобов'язання	Що означає
Криміналізація	передбачити склад злочину у КК
Покарання	санкція має відповідати тяжкості
Юрисдикція	територія + громадянство + спеціальна конвенційна юрисдикція
Розслідування	перевірити факти та зібрати докази
Присутність підозрюваного	забезпечити можливість провадження
Aut dedere aut judicare	видати / передати або переслідувати
Екстрадиція	співпрацювати з іншою державою
Правова допомога	докази, документи, свідки тощо
Превенція	запобігати злочинам

Права людини	гуманне поводження + справедливий процес + невислання
Захист потерпілих	допомога, захист, відновлення прав